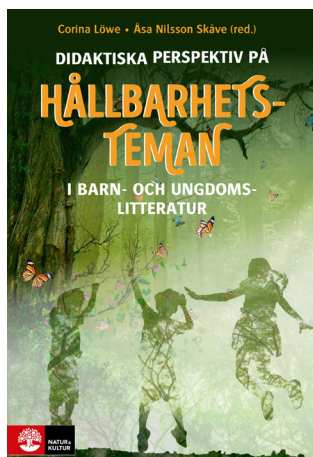

Review/Recension

CORINA LÖWE & ÅSA
NILSSON SKÅVE (RED.)
**DIDAKTISKA
PERSPEKTIV PÅ
HÅLLBARHETSTEMAN
I BARN- OCH
UNGDOMSLITTERATUR**

Stockholm: Natur & Kultur, 2020
(223 s.)

Stängda butiker, tomma stormarknadshyllor och öde gator – vi har nästan vant oss vid att metropoler världen över ter sig som spökstäder nu i coronatider. Samtidigt ser vi vilka positiva konsekvenser för flora och fauna människans minskade framfart får. Detta faktum ställer oss inför frågor om hur vi vill leva tillsammans i och med naturen i framtiden. Det är också sådana frågor som lyfts fram i *Didaktiska perspektiv på hållbarhetsteman i barn- och ungdomslitteratur* (2020) redigerad av Corina Löwe och Åsa Nilsson Skåve. Visserligen författades antologin innan munskyddets vara eller inte vara blev den stora tvistefrågan i internationell debatt men antologin kunde inte vara mer aktuell. Den ställer frågan om hur boksamtal kan hjälpa oss att förstå vår egen roll för utvecklingen i ekologiska kristider. Antologin har en given läsekrets hos svensklärare och bibliotekarier, men den har en betydligt vidare relevans än så eftersom den sätter samtalet mellan barn och vuxna i fokus om frågor som berör oss alla.

Syftet med antologin är enligt baksidestexten att visa hur ”fiktio och berättelser med miljö- och framtidsteman kan användas för att öka medvetenheten och förståelsen” för hållbarhetsfrågor. Därmed skriver antologin in sig i aktuell debatt. Antologin slår med sitt syfte en brygga mellan hållbarhetsforskning och svenskundervisningens klassrumssamtal. Den svenska skolans styrdokument understryker att miljöperspektivet bör genomsyra undervisningen i alla ämnen i grund- och gymnasieskolan. Detta tillägg i läroplanerna återspeglar de globala mål för hållbar utveckling som Förenta Nationerna har ställt upp. Hållbarhetsbegreppet nämns visserligen inte explicit

©2020 L. Källström This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 3.0 Unported License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>), permitting all non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Citation: Barnboken - tidskrift för barnlitteraturforskning/Barnboken - Journal of Children's Literature Research, Vol. 43, 2020 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v43.535>

i svenskämnetns styrdokument, men lärare uppmanas att använda skönlitteratur som grund till diskussioner om övergripande och globala miljöfrågor. Styrdokumentens riktlinjer synliggör fiktionens förmåga att gestalta en social verklighet utan att för den skull direkt återspegla den. Istället ger litteraturupplevelsen ett slags förmedlad verklighet, där relationen mellan fiktion och verklighet inte är mime-tisk utan dialektisk. Verkligheten ses då inte som något en för alla gånger givet utan något som vi kan forma och omforma tillsammans.

Konsensus råder om att något behöver göras åt miljöproblemen och att vi behöver göra detta något tillsammans. Men frågan är bara vad och hur? På den frågan ger antologibidragen inget entydigt svar. Och det är rätt skönt. För vad som kunde uppfattas som en brist blir en styrka när den vuxna läsaren inte skrivs på näsan. Hen ges i stället utrymme att reflektera över hur ett gott boksamtal kan se ut utifrån sina egna erfarenheter av att arbeta med barn och unga. Läsaren får visserligen flera förslag som sträcker sig från bland annat medforskande boksamtal (Hellström) och barns arbete med radiopoddar (Almgren White) till sökande efter peripetier i temaarbete (Nilsson Skåve) och intermedial ekokritik (Bruhn). Men inget av dessa förslag överröstar de andra.

Kännetecknade för antologins välkomnande attityd är Martin Hellströms bidrag. Här introducerar han en metod som bemöter barn med stor lyhördhet genom att involvera dem som medforskare. Det medforskande boksamtalet tar hänsyn till barns nyfikna frågor till det lästa och deras tolkning av vad de just har upplevt. Hellströms bidrag synliggör också hur viktigt det är att vi vuxna vågar släppa kontrollen "och se till det som uppstår i samtalet" (58). Det innebär inte att vi slipper ifrån att förbereda oss. Men som skribenterna betonar i sina bidrag behöver vi ta barns reflektioner i boksamtalen på allvar. Boksamtal handlar inte om hur vuxna tolkar de lästa texterna. I stället är det först i läsögonblicket som texten realiserar och där möts vi på lika villkor. Ett annat exempel på antologins välkomnande attityd är Malin Alkestrands bidrag. Hon skriver om textens explicita ideologi som befinner sig på textens yta och dess implicita ideologi som behöver läsas fram och som "inte sällan motsäger eller skaver mot de explicita ideologierna" (169). Hon betonar alltså att textens implicita och explicita ideologi inte behöver överensstämma. I stället är det ideologiskt motsägelsefulla en utmärkt startpunkt för en diskussion kring värdegrundsfrågor.

De olika bidragen bärs således inte bara av en övertygelse om att vi behöver ta barns tankar och farhågor på allvar, utan också av en inbjudande attityd gentemot den vuxna läsaren. Antologins redak-

törer är eniga om att "[b]arns och ungas möten med engagerande berättelser i olika sammanhang bär [...] på en unik didaktisk potential" (7). Denna potential kommer väl till pass i ett försök att "motivera barn och unga till kritiska ställningstaganden och till handling" (9). Det tycks särskilt viktigt eftersom det, som Jørgen Bruhn påpekar i sitt bidrag, finns ett "problematiskt gap" mellan kunskap och handling (211). Med blick på detta gap betonar antologiskribenterna skönlitteraturens roll som opinionsbildare med en förvisning om dess didaktiska aspekter. Problemet är bara, som Helene Ehriander påminner om, den maktobalans som finns inbyggd i böcker för barn och som gör att de vuxna tycks ha "det övergripandet perspektivet" (105). Fridays for Future-rörelsen visar oss dock att det precis lika gärna kan vara tvärtom.

Skribenterna ser temaarbetet som en grund för ett boksamtal på lika villkor. I sitt bidrag betonar Jørgen Bruhn, med ett intermedialt fokus, vikten av att samtalet inte bara inbegriper böcker utan också andra medietyper. Detta för att det är viktigt att elever lär sig granska olika medieprodukter i relation till varandra. På så sätt kan man också hoppas fånga intresset hos de elever som inte har något till övers för skönlitteratur. I sitt bidrag ger Bruhn exempel på hur naturvetenskapliga frågor kan tas upp i skönlitteratur och vilka fördelar en sådan adaptation kan medföra. Även Maria Nilson och Linda Piltz tar ett intermedialt begrepp när de resonerar kring bok- och filmmediet i Veronica Roths ungdomstrilogi *Divergent* (2012), *Insurgent* (2013) och *Allegiant* (2014). De tar avstamp i en diskussion om hur boksamtal kan väcka elevers engagemang genom reflektioner om makt och exkludering. Åsa Nilsson Skåve föreslår i sin tur en tematisk undervisning som utgår från peripetier, ett slags vändpunkter, i syfte att hitta bärande teman. Själv använder hon denna modell för att teckna en berättelse om marginalisering. Hon lyfter den svensk-samiska författaren Ann-Helen Laestadius böcker, bland annat Soppero-serien (2007–2012) om orten Soppero i närheten av Jukkasjärvi. Här framträder fjällvärlden som det autentiska gentemot Stockholmsförorter och det som brukar antas vara "normalt".

Genom bidragens olika röster får läsaren redskap och argument för att ta sig an ett samtal om olika böcker med barn. De diskuterade texterna sträcker sig från ungdomsböcker till bilderböcker, film och faktatexter. För att få ett mer samlat grepp föreslår Corina Löwe, Helene Ehriander och Anna Salomonsson temaarbeten som utgår från mat, djurskydd respektive vatten. Temavalen kan motiveras med att dessa särskilt synliggör hur naturens resurser har exploaterats. Löwe visar i sitt bidrag hur temat mat öppnar upp för en diskussion

om tekniska lösningar och individuellt ansvar, och för frågor om hur vi kan se till att maten räcker till alla och samtidigt värna om naturen. Samtidigt blir mat till nostalgi, det knyter an till traditioner och förenar generationer. Vi minns lukten av nygräddade kanelbullar i mormors kök. Helene Ehriander ger i sitt bidrag röst åt två grupper som ofta har jämförts: djur och barn. Hon gör det genom att visa hur skönlitteratur som tematiserar djurrättsfrågor kan göra barn till kritiska läsare. Hon uppmanar oss att ifrågasätta auktoriteter. Målsättningen med denna kritiska attityd är att vi alla kan leva ett bättre liv tillsammans, människor som djur. På detaljnivå välkomnar hon också att det tidigare välkända motivet djurparks- och cirkusbesöket numera lyser med sin frånvaro sedan djur i fångenskap och som underhållning har fått medial uppmärksamhet. Värdegrundsfrågor om vatten som naturkraft och handelsvara står i fokus i Anna Salomonssons bidrag. Hon visar att natur och kultur inte står i motsats till varandra och för att undvika dikotomier som natur/kultur och lokalt/globalt föreslår hon begreppet globalitet. Därmed betonar hon också hur beroende vi är av vår omvärld. Naturen är ingen handelsvara. Vi är del av den. Vi är natur.

Genom sina textval visar också skribenterna att ett temaarbete om hållbarhetsfrågor inte nödvändigtvis behöver utgå från en stor textkorpus. Emma Tornborg lyfter frågan om det goda boksamtalet genom ett urval dikter, bland annat ur Ulf Starks och Linda Bondestams *Djur som inget sett utom vi* (2016). Tornborg tar upp Klumpantroposen som stampar omkring bland sopor, Gulalan som flyger fri och nöjd med sin sång och Gnejset som ligger där "tyst och grå" (34). Hon föreslår en närläsningmetod av ekopoesi där man "tillsammans diskuterar textens budskap och dess olika nivåer" med eleverna (25). Även Anette Almgren White betonar liksom Tornborg den didaktiska potentialen utifrån en närläsning av enskilda bilderböcker. Här är det Jean Davies Okimotos och Jeremiah Trammells bilderbok *Winston of Churchill* (2007) och Eva Lindströms *I skogen* (2008) som står i fokus.

Sammanfattande kan jag konstatera att även om jag som bildforskare saknar ett bidrag som tydligare utgår från illustrationernas särdrag och böckers materiella aspekter, ska antologin berömmas för sin breda mediala ansats. Jag saknar också tydligare kopplingar till den nordiska forskning som tidigare gjorts på området, som antologin *Ecocritical Perspectives on Children's Texts and Cultures. Nordic Dialogues* (2018) redigerad av Nina Goga et al. Men ingen bok kan uppfylla alla önskemål. Antologin ger ett starkt bidrag till den svenska och nordiska forskningen om hållbarhetsfrågor. Dess styrka är att

den visar på boksamtalets subversiva aspekter när det sker på lika villkor mellan barn och vuxna. Litteraturläsning tillsammans blir då ett sätt att öka medvetenheten och förståelsen för frågor som vi, i coronapandemins tidevarv, börjar förstå att vi inte längre kan vifta bort. Vi behöver fråga oss hur vi kan leva tillsammans i och med den värld som vi är en del av och därför omöjligt kan undvara. Av just detta skäl kan vi inte heller undvara denna bok.

Lisa Källström

Lektor Språk, kultur, medier vid Malmö universitet

Affilierad forskare vid Lunds universitet